

Драгослав Димитријевић - Бели

КОСМАЈСКИ ПАРТИЗАНИ

Драгослав Димитријевић-Бели
КОСМАЈСКИ ПАРТИЗАНИ I

Рецензенти
ЉУБОМИР ИВКОВИЋ-ШУЦА
АЛЕКСАНДАР ВИТОРОВИЋ-ЦИГА

Предговор

ДРАГОСЛАВ-ДРАЖА МАРКОВИЋ

Издавачи
ОПШТИНСКИ ОДБОРИ СУБНОР-а
ОПШТИНА БАРАЈЕВО, ВЕЛИКА ПЛАНА,
ГРОЦКА, МЛАДЕНОВАЦ, СМЕДЕРЕВО,
СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА И СОПОТ

За издавача
ОПШТИНСКИ ОДБОР СУБНОР-а
ОПШТИНЕ СОПОТ

Заступник издавача
МИЛИНКО ВУЛИЧЕВИЋ

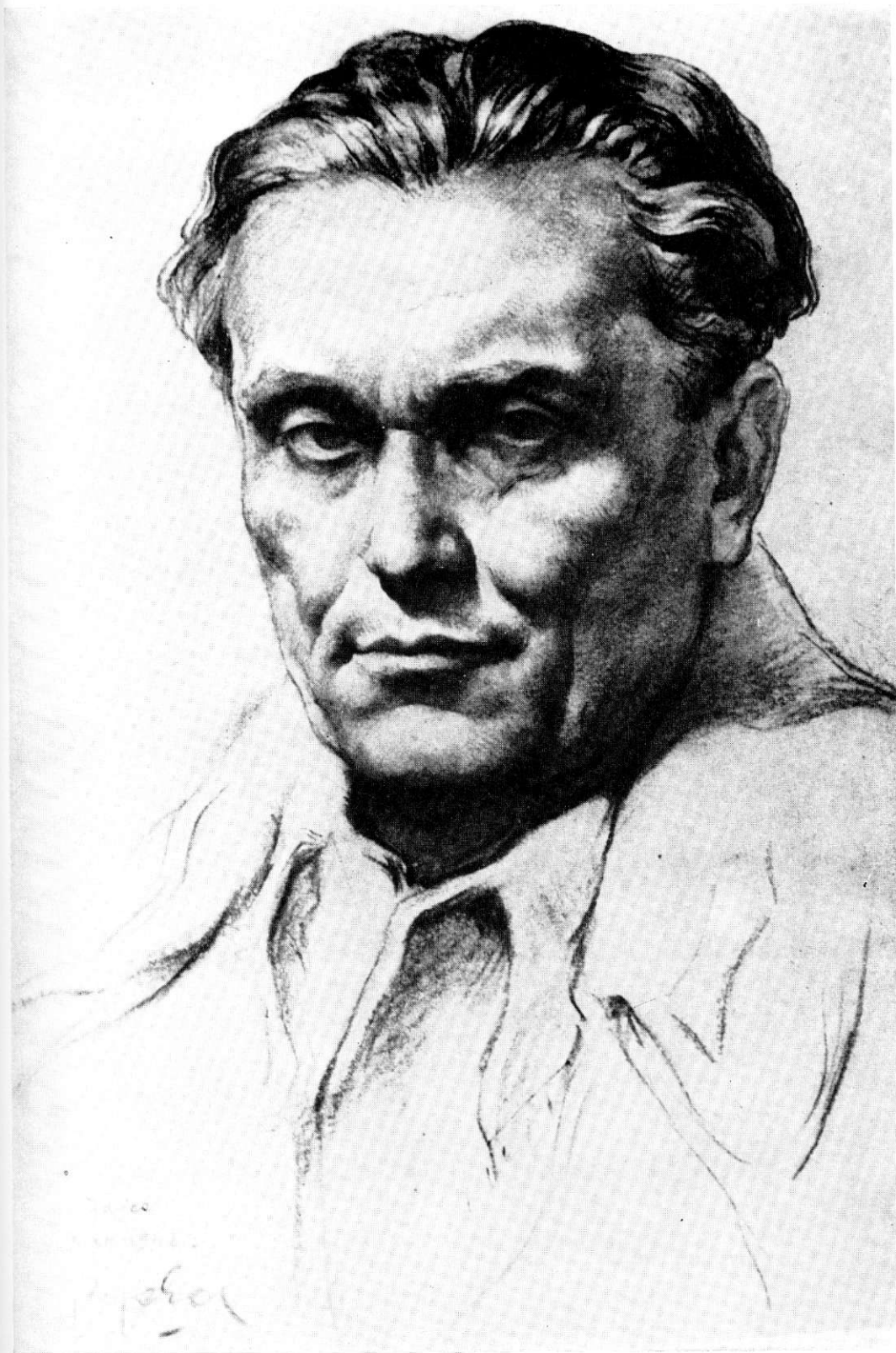
Издавачки одбор
ЉУБОМИР ИВКОВИЋ-ШУЦА, председник
ЉУБОМИР ЖИВАНОВИЋ
МИРКО ПАНДУРОВИЋ
ЖИВОТА МИЛИЈАНОВИЋ
ЖИВА МАРКОВИЋ
МИЛИНКО ВУЛИЧЕВИЋ
ВЕЛИМИР ПАУНИЋ
ДРАГИША КОЛИЋ
РАЦА ГАВРИЛОВИЋ
ДРАГОМИР ПАЈИЋ
СЛОБОДАН ЈОВИЋ
НИКОЛА САМАРЦИЋ
МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ
МИЛОЈКО ИЛИЋ
РАКА КУЗМАНОВИЋ
АЛЕКСАНДАР РАДОСАВЉЕВИЋ
МИЛОВАН ДАЧИЋ

Штампа и коректура
БЕОГРАДСКИ ИЗДАВАЧКО-ГРАФИЧКИ ЗАВОД
Београд, Булевар војводе Мшпића 17.

ДРАГОСЛАВ ДИМИТРИЈЕВИЋ-БЕЛИ

КОСМАЈСКИ ПАРТИЗАНИ I

БЕОГРАД—СОПОТ
1983.

Девиза писца:

Историја није народна песма

Што је дозвољено гуслару — није историчару

ХЕЈ, КОСМАЈСКИ ПАРТИЗАНИ

*Хеј, Космајски партизани,
напред сад!
Љутој борби време дође крај,
радник, сељак, неће више бити роб!
Напред! Напред!*

*За бољи живот боримо се,
фашистичком иду,
сада копамо ми гроб!
Јер слободу ми хоћемо!
Ропске ланце да скинемо!
У борбу сад, за мир, слободу, рад!
У борбу сад, за мир, слободу, рад!
Напред! Напред!*

*За бољи живот боримо се,
фашистичком гаду, сада копамо ми гроб!
Јер слободу ми хоћемо!
Ропске ланце да скинемо!
У борбу сад, за мир, слободу, рад!
У борбу сад, за мир, слободу, рад!*

*За мир! Слободу! Мир! Слободу!
Мир! Слободу! Рад!*

*ЛРУГОВИ, ГРАБАНИ, СЕЉАЦИ, СЕЉАНКЕ,
РААНИ НАРОДЕ КОСМАЈА*

Већ осам недеља како су фашистички разбојници, на челу са побеснелим Хитлером, мучки напали земљу мира и благостања, издајнички ударили на моћни Совјетски Савез. Храбри совјетски народ са херојском Црвеном армијом већ је задао смртне ударце фашистичким хордама које су мислиле да ће се лако дочепати богатих жњтарица и добара која је совјетски народ својим трудом и знојем стварао. План о муњевитом рату је пропао. Најбоље Хитлерове трупе су потучене и нашле су свој гроб у борби са Црвеном армијом. У трећој офанзиви Хитлер је бацао и последње резерве — старце и децу, које хране и терају у рат опијајући их раздражујућим инјекцијама. Заузета совјетска територија од немачких хорди није изгубљена за Црвену армију и народе Совјетског Савеза. Она је само гробница за милионске немачке армије које је Хитлер послао у борбу против Црвене армије и мирољубивог совјетског народа, народа који се бори не само за своју слободу, него и слободу свих поробљених народа.

КОСМАЈЦИ, КОСМАЈКЕ

Сваког дана стотине мајки закукају за најбољим синовима ове земље, сваког дана чујемо гладни вапај 350.000 заробљених очева и браће, сваког дана непријатељ из наше земље носи и пљачка. Ми то не смемо дозволити, ми не смемо допустити да наша земља буде тло одакле ће фашистички разбојници гомилати резерве и убијати нашу браћу, убијати нас саме.

КОСМАЈЦИ, КОСМАЈКЕ, ОМАААИНО КОСМАЈА

Будимо достојни оних српских хероја који су куком и мотиком знали да бране и одбране своју слободу. Аанас је време да и ми дигнемо свој глас, да покажемо непријатељу

колико је српски народ спреман да да за своју слободу и своју част. Сви они који се стављају у службу окупаторима непријатељи су српског народа и српски народ мора да их презре и изрекне свој суд над њима. Српски народ нема шта јда чека. Свако чекање је помагање непријатеља и одуговлачење наше ослободилачке борбе.

Ништа што би искористило непријатељу не сме му допасти шака. С пушком у руци ми морамо да бранимо сваку мрвицу нашег права и на сваком кораку задати ударац непријатељу. Будимо тврђава из које непријатељ неће извући ништа што му је потребно. Никаква немачка наређења не извршавајмо.

Широм наше земље, под руководством Комунистичке партије, устали су најбољи синови нашег народа у борбу против окупатора да бране независност и слободу нашег народа. Комунистичка партија као и свуда и код нас је организовала партизанску борбу која омета и задаје ударе непријатељу. Аа ти удари заиста узнемирују непријатеља најбољи је доказ скораиња потера немачке војске и издајница којом су они мислили да униште поштене партизанске борце. Ускоро су се и они уверили да ова борба није ометена и да деловање одреда није спречено.

Непријатељ је у исто време организовао пљачкашке одреде које нападу партизанима. Али ми се не смемо обманути овим набацивањем, ми ћемо се заједно са партизанима борити против те организоване пљачке.

Окупатор у народном расулу и уништавању народних добара види своје користи. Он изазива наше пропадање. Ми сами треба да се освестимо да не бисмо радили против себе. Аанас се немилосрдно уништава шума која је наше заједничко добро. Шуму као наше добро морамо чувати, а не развлачити на све стране колико ко може.

КОМУНИСТИ КОСМАЈА!

На вама је тежак а,и частан задатак. Организујте народ Космаја у борбу против окупатора и његових слугу. Објасните народу шта значи борба наших партизана. Ниједан час комунисти не смеју пропустити узалуд. Свуда и на сваком месту уништавајте непријатеља нашег народа. То је свети задатак комуниста у одлучици борбама.

Радни народе Космаја, ступајмо у борбене редове нашег космајског партизанског одреда и помажимо. његову жилаву и поштену борбу против свих оних који пузе пред непријатељем и издају народну поштену ствар. Згазимо све те издајничке псе да нам више не вршљају разни Голубовићи. Тошићи, Чаратићи и други.

ЖАНДАРМИ И СВИ СЛУЖБЕНИЦИ КОСМАЈА

Вас данас припремају за најгаднију издају. Ви треба да будете оруће против браће ваше, против народа вашег. Оканите се те срамне улоге, напуштајте службу и улазите у редове оних који се боре за народна права, да вас као противнике на свом праведном путу народни колос, не би згазио.

Ујединимо се у борбу коју данас води читав свет. Од наше борбе, од наше одлучности зависи када ће доћи час нашег ослобођења. На челу те борбе стоји братски Совјетски Савез. Тој борби придружују се снаге Велике Британије и Сједињених Америчких Држава. Код нас ту борбу повела је и организовала храбра и непобедива Комунистичка партија. Збијмо своје редове око ње за нашу слободу.

Живела народна борба за национално ослобођење и народна права!

Живели народни партизански одреди!

Живео братски Совјетски Савез!

Живео друг Стаљин, вођа ослободилачке борбе целог света!

Живела Црвена армија, непобедива тврђава радног народа!

Живела Комунистичка партија Југославије!

Август 1941.

Комунистичка партија Југославије
Срески комитет за Космај

ИЗ ГОВОРА ПРЕДСЕДНИКА ВЛАДЕ
ДЕМОКРАТСКЕ ФЕДЕРАТИВНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ,
МАРШАЛА ЈОСИПА БРОЗА ТИТА,
ОДРЖАНОГ НА КОСМАЈУ
7. ЈУЛА 1945. ГОДИНЕ
ПОВОДОМ ДАНА УСТАНКА
НАРОДА И НАРОДНОСТИ СРБИЈЕ

Браћо и сестре, другови и другарице,

Послије четири године тежких борби поново смо се састали на овом хисторијском мјесту, једном од хисторијских мјеста Србије, где су се 1941. године, послије поробљавања наше отаџбине, скупили најбољи синови српског народа. Ево овдје, на домаку Београда, скупили су се они који нису хтјели да погну главу, који нису хтјели да буду робови, него су себи ставили у задатак да се боре до последње капи крви за слободу своје отаџбине. Овдје, пред носом њемачке окупаторске силе, пред носом квислинга, — најприје Аћимовића, па онда Недића итд., завјерили су се српски синови да неће положити оружје док не извојују слободу својега народа.

Данас, на овај велики хисторијски дан, дан устанка српског народа, ми можемо казати да су синови српског народа остали достојни традиција својих предака, који су се борили вјековима за слободу Србије, за слободу српског народа. Ја данас могу слободно рећи да је српски народ у овој величанственој борби записао најљепше странице у својој хисторији.

Српски народ, његови најбољи синови дали су осталим народима Југославије примјер како треба да се боре против заједничког непријатеља. И ова борба, и овај устанак српског народа имао је одјегса у свим покрајинама наше земље, код свих народа који сачињавају Југославију. Устанак из Србије одјекнуо је широм земље и почела је заједничка борба против заједничког непријатеља.

Хисторијски значај устанка у Србији састоји се у томе што је она прва дигла не само свој глас, него и пушку против оних који су хтјели да нас поробе и униште.

Године 1941. издаја бивших главешина, генерала и свих к)них који су били узурпирали право да одлучују о судбини наше земље, болно је одјекнула у срцима наших народа и у срцима оних бораца, оних војника који су обукли војничку одјећу да би ишли у борбу за слободу своје отаџбине. Али капитулација, која је значила не само срамоту свих народа

Југославије него и мрак и ропство за наше народе, није могла рстати неосвећена. Она је освећена; она је опрана са имена српског народа, као што је опрана и са имена других народа наше земље.

Најбољи синови Србије, овдје на Космају, у Раћевини, и тамо на Тимоку и у Топлици, свуда гдје су куцала јуначка срца, дигли су се на оружје и пошли у неравну борбу. Ми смо руководили том борбом из Београда, испред носа њемачке војне силе, њемачког генералитета. Ми смо слали на Космај, и у друге крајеве најбоље синове из Београда, раднике и интелигенцију. И овдје на Космају почело је да се кује братство и јединство између сељака, радника и поштених интелектуалаца.

Године 1941, када су се појавили наши први партизански одреди, њемачки окупатор је видео да неће моћи изићи сам на крај с нашим народима. Он је нашао издајнике у редовима српског народа. Прво је то био Аћимовић с такозваним комесаријатом, који је хтио да се додвори њемачком окупатору вјешањем на канделабрима у Београду најбољих синова српског народа. Дошао је послје њега Недић, други издајник, с истом улогом коју је имао Аћимовић. Он је дошао под маском „спасавања српских глава“, али он није спасавао главе српских родољуба, него главе српских реакционара, главе издајника, — пред осветом народа који је устао за слободу и своја права.

Наша земља, наши народи који су у процесу ове борбе све више ковали своје братство и јединство, дочекали су велики дан да виде побједу над оном силом која је многим [реакционарима] изгледала непобједива. Сам народ није вјеровао да је та сила непобједива, јер је њему, кад смо ушли у борбу, кад смо се дигли против те силе, било јасно да на другој страни постоји једна друга сила, велики Совјетски Савез. То је била земља за коју смо дубоко вјеровали да ће побиједити ову силу. Та вјера нам је уливала снаге да густрајемо у свим теškoћама и опасностима и да дочекамо велики дан ослобођења.

Велики дан ослобођења манифестује се данас и овдје, на овом упоришту, где су партизани Србије отпочели борбу рушењем пруга, уништавањем саобраћајних средстава, уништавањем живе силе непријатеља и живе силе издајника који се нашао у српском народу.

Југославија је изашла из ове велике борбе, послје оног тамног мрака, послје оних тамних ноћи које су се надвијале над њом, као побједница, и заузела једно од првих мјеста у редовима Уједињених нација које су се бориле против највећег непријатеља човјечанства, против фашистичке Њемачке...

Ми смо водили овај рат без потребних средстава, углавном на терет нашег малог човјека, сељака и радника. Тај рат смо

завршили с побједом. Извојевали смо велике тековине, а то је /братство и јединство наших народа, то је нова народна власт коју данас имамо.

Нико не може порећи, разумије се, да је Југославија дала у овом рату, — релативно, у односу на број становништва и националне могућности — највеће жртве у Европи. И баш то што је Југославија дала такве жртве обавезују нас да учинимо све да те жртве не буду узалудне, то јест да сачувамо тековине које смо извојевали, за које су пале десетине и стотине хиљада најбољих синова нашег народа...

Зато треба да учврстимо братство и јединство свих народа Југославије, као основну гаранцију снаге наше земље. Преко својих првих представника, путем избора у Уставотворне скупштине, треба да потврдимо оно што смо досад учинили и да допунимо оно што још нисмо учинили, као и да донесемо законе који су потребни и да дефинитивно кажемо своју ријеч о облику државе, — хоћемо ли републику или монархију.

Арага браћо и сестре,

Желим да на данашњи дан помислите на оне напоре које сте извршили до данас, у овим најтежим годинама; да помислите на оно чиме су уродили ти напори и шта би било да није побиједила Народноослободилачка војска, — шта би било од наше земље. Помислите и ви ћете видјети да бисмо ми били у једном страшном хаосу, у једном братоубилачком рату, у једној земљи која не би била више Југославија, него склоп малих државица које би се међусобно тукле и уништавале. Али, тако што наш народ неће.

Ми који смо извојевали данашњу Југославију понекад ћемо сигурно и гријешити. Али вјерујте да све те гријешке нису хотимичне, оне потичу више из незнања, па их треба поправити. Казао сам већ много пута своје мишљење о позитивној критици. Позитивна критика је корисна и ми се такве критике не бојимо. Немојте мислити да ја говорим о слободној критици тек онако, а да затим може доћи неко и рећи вам да немате право, и стрпати вас у затвор. Ја вас упозоравам: ако би се нашао неко ко би тако што замјерио, био то народни одбор или какав други орган народне власти или војник, он тада чини безакоње. Он мора бити калсњен. Ви имате право да критикујете, да кажете шта не ваља. У вашем селу и одбору ви имате право да смјењујете оне људе за које знате да не ваљају. Такву власт ми хоћемо. Нама није важно како се ко звао и које је партије био. Нама је важно како ко ради данас, да ли је на линији Народноослободилачке борбе, односно Народноослободилачког фронта. Ако неко ради против интереса и тековина Народноослободилачке борбе, онда је он ваш непријатељ и имате право да га смијените и не може више остати на своме мјесту. Разумије се, нездраву критику и критику из злобе која приказује ствари горе него што јесу,

— такву критику треба сузбијати, а здраву критику треба цијенити, јер она помаже.

Другови и браћо, још једанпут ва.и желим много среће у вашем раду. Још једном вас позивам да се, исто онако као што су се ваши борци на Космају и у другим крајевима пожртвовано борили, покажете пожртвовани на раду, на изградњи наше земље. Ми ћемо учинити све што је у нашој моћи, радећи само оно што је у интересу народа. Такви хоћемо да будемо и никако друкчији.

Желим да ова величанствена побједа, коју је извојевао српски народ, донесе корисне резултате.

Нека живи 7. јул, Дан устанка Србије за слободу наших народа!

Смрт фашизму — слобода народу!

ПРЕДГОВОР

Нова књига „Космајски партизани“ друга Арагослава Димитријевића-Белог представља нов допринос проучавању и расветљавању народно-ослободилачке револуционарне борбе на подручју око Београда, подручју на коме је — у највећем периоду рата дејствовао Космајски партизански одред. То је велика територија омеђена рекама Колубаром, Савом, Дунавом и Моравом, испресецано бројним комуникацијама и у непосредној близини Београда где је била за све време рата концентрисана политичка власт и најбројније војне снаге окупатора и квислинга... По много чему то подручје је било врло специфично а услови борбе на њему изузетни и посебни. Близина Београда, у коме је живела и борила се бројна радничка класа значила је, кроз читаво време рата, перманентни ослонац борби народа тог краја. Исто значење имали су и значајни индустријски центри као што су Смедерево и Смедеревска Паланка, где је радничка класа била бројна, а раднички покрет још пре рата развијен. Из Београда и других градова редовно су пристизали најбољи кадрови и борци Космајског одреда. Из Београда одред се снабдевао санитетским материјалом, графичким материјалом, примао новчану и другу помоћ.

Друг Димитријевић је борбу народа овога краја, дао кроз историјат и развој Космајског партизанског одреда, од његовог настанка и формирања 2-ог јула, до његовог расформирања и укључивања у јединице НОВЈ-е, у октобарским данима 1944. године, у време борби за ослобођење Београда. Он је ову монографију у Космајском партизанском одреду писао, пре свега, на основу докумената наших и непријатељских: бројних извештаја, информација, директивних писама и упутстава која су слата за време рата, а само изузетно и више у циљу илустрације, служио се и казивањима и сећањима појединих учесника рата. У тај рад уложено је много труда, и све је урађено са пуним осећањем одговорности, савесно и брижљиво. Срећна је околност што је сва преписка, сва архивска грађа везана за Космајски

партизански одред, Срески комитет Космаја, Окружно поверенство и Окружни комитет Партије, као и друга партијска и политичка руководства, скоро у целини сачувана од половине 1942. године па до краја рата. Сачувана је и преписка ОК Младеновац са Покрајинским комитетом и ОК Аранђеловац. Уложено је много напора да се све то прегледа и проучи, како би се могло користити. Као што се из књиге види, коришћена су и аутентична документа преостала од окупаторских војних и политичких органа, као и она до којих се дошло код разних квислиншких групација. Тиме је било могуће дати подржан, документован, на фактичким и аутентичним чињеницама засновао преглед развоја Космајског партизанског одреда. Сасвим је логично било да је на такав начин и писана монографија о Космајском партизанском одреду, морала бити и хроника народноослободилачке борбе народа тога краја. У књизи се стога говори и о стању и активности партијских организација, организација омладине, АФЖ-а, о политичком раду у целини. У њој се говори о настанку органа народне власти и њиховом развоју у појединим деловима и одређеним временским периодима.

Као што је познато на Космају је 2. јула 1941. године одржан састанак на коме је донета одлука о формирању Космајско-посавског партизанског одреда. На том састанку било је присутно око 40 комуниста Среза космајског и Среза посавског (Обреновац — Умка) уз присуство Филипа Кљајића члана ПК-а за Србију и Боре Марковића секретара ОК-а. Том приликом формиран је штаб одреда и четири чете, две чете које ће дејствовати на подручју Космаја, а две на подручју Посавине. За команданта одреда одређен је друг Коча Поповић, за његовог заменика Раде Јовановић, земљорадник из Парцана, а за политичког комесара одреда Бора Марковић. У исто време одређени су и задаци одреда. По формирању одреда чете су кренуле свака на своју територију, где су одмах ступиле у акцију. Прве акције почињу са ситним и крупним саботажама, сечењем и рушењем телефонских веза, мостова, кидањем железничких пруга, разоружањем жандармеријских станица, забрани рада органима окупаторске власти, а затим бројним мањим и већим другим оружаним акцијама и сл. Са акцијама и борбама чете су почеле бројно да расту и да се оспособљавају у бојној готовости и вештини ратовања.

Упоредо са тим, од почетка, одвијао се врло широк и организован политички рад. Да би правилно упознали народ како са циљем борбе, тако и са називом „партизани“ чете су изашле из полулегалности на тај начин што су преко дана одлазиле у села и држале зборове и конференције и обавештавале ко су то „шумци“, зашта се боре, ко је организатор борбе и сл. Такав објашњивачки рад врло брзо уродио је плодом, народ је врло брзо прихватио партизана и примао их као своје, иако је и сам назив прихваћен и више нико није употребљавао назив „шумци“. Томе је доприносило и

изузетно ионашање партизана према народу, према коме се односило са пуно поштовања и уважавања.

Док су се ове чете већ афирмисале и ојачале у исто време стварала се Смедеревска чета на подручју Смедерева и Гроцке и Младеновачка чета на подручју Младеновца, које каоније улазе у састав одреда. Са стварањем одреда и чета, њиховим нарастањем и дејствовањем, код окупатора и њихових слугу влада уверење да чете и одреди непрекидно бораве и живе на самој планини Космај, са претиоставком да су тамо складишта, склоништа, болнице и др. Ово уверење створено је нешто из прича народа, а нешто због акција које су извођене ноћу, брзо и ефикасно, а онда се партизанима губио сваки траг. Ради тога је окупатор почетком августа 1941. године предузео велику офанзиву на сам Космај, под називом „блокада Космаја“. У тој блокади учествовало је око 15 хиљада Немаца и мало је недостајало па да тако дуго припремана офанзива, доживи потпун промашај, јер одред и чете после формирања никада нису логоровале на Космају. Међутим, у време блокаде, сасвим случајно су се тамо нашли један вод младеновачке чете и једна десетина Друге космајске чете, укупно око 26—28 бораца. У тој неравној борби иогиуло је 12 бораца из обе групе у којој се нарочито истакао командир Младеновачке чете, капетан бив. југословенске војске Милосављевић „Жућа“, који се борио до иоследњег метка а онда се и сам убио. Према званичним подацима немачке команде у овој борби на Космају погинуло је око шездесет војника.

Са наглим нарастањем одреда, крајем августа 1941. године врши се раздвајање Космајско-посавског одреда у посебне одреде. У то време одред је имао значајних борби и акција: велика акција на прузи Београд—Ниш, рушење скретница и демолирање станица Рипањ—Тунел, Раља, Буринци, Влашка и у исто време борба са Немцима у Раљи, у транспортном возу који је у моменту акције наишао у станицу; затим борбе у Стојнику, Слатини, Варовницама, Петроњаку, Венчанима, Манићу, Барајеву, Аиповици, Дрлупи, Рогачи, Америћу и др.

Размах устанка у Србији и у овом крају нагнао је Немце и друге непријатеље да предузму велику офанзиву на Србију те и крај где је дејствовао и Космајски одред. Под притиском великих немачких снага одред се повлачи према Руднику, Милановцу, Чачку, Ужицу и даље према Санцаку (Нова Варош—Прибој). Одред је напустио територију привремено да би отишао до слободне територије — Рудник и Горњи Милановац — и онабдео се оружјем и муницијом без чега се сасвим остало после вишедневних жестоких борби и окршаја. Међутим, одред буде захваћен I непријатељском офанзивом и са осталим јединицама одлази у Санцак. Одред је напустио своју територију половином новембра 1941. године и тада је бројао око 250 бораца. Кроз непрекидне даноноћне борбе одред стиже у Санцак половином децембра и у истом остаје до почетка јануара 1942. године. За непуних месец дана

одред учествује у борбама заједно са осталим јединицама које су се налазиле на том подручју.

Почетком јануара тачније 6—7. јануара одред добија наређење Врховног штаба да крене у правцу Србије у околину Вал>ева, да се повеже са нашим снагама које су тамо дејствовале и да се у погодном тренутку пребаци на своју територију, тј. Космај. Космајски одред одмах креће, опет кроз непрекидне борбе, према селима Шл>ивовици, Биоски, Јеловој Гори, Варди, Пашиној равни, према Мал>ену и Повлену где се повезује са борцима Ваљевског, Колубарског, Посавско-Тамнавског и других одреда који су се налазили у Западној Србији, односно који су дошли на тај терен. На ово подручје одред је стигао половином јануара 1942. године где остаје до половине фебруара 1942. године. Пошто је на том подручју било сконцентрисано преко 1000 бораца поменутих одреда, Немци предузимају велику концентрацију у заједници са јаким снагама четника, љотићеваца, недићеваца и др. са циљем да ликвидирају ову групацију партизана. Ради тога, штаб групе одреда доноси одлуку да сви одреди крену сваки на своју територију, како би онемогућили непријатеља да врши концентрацију на цело подручје и избегли окршаје. Космајски одред креће заједно са Посавско-Тамнавским одредом правцем Суворор, Рудник, Букуља и Космај, с тим да се Тамнавци у погодном моменту одвоје и крену на своју територију. На том маршу по страховитој зими, голи и боси, гладни и уморни, али прекаљени у вишемесечним окршајима, са огромним моралом постижу изванредне успехе, просто су брисали све што им се на томе путу испречило. Долазак одреда на територију Космаја унео је огромно одушевљење код народа, вратио веру у неумишљивост њихових бораца — партизана. У исто време то је био и најбољи доказ о лажној пропаганди окупатора који је тврдио да су партизани уништени. То је истовремено код окупатора и домаћих издајника створило велику панику и, са правом, страх да ће поновна појава већих снага партизана опет распламсати свенародни устанак. То је у истини учињено без обзира на привремени пораз који је одред крајем фебруара доживео. Наиме, са појавом одреда и његовим успехом окупатор је мобилисао сва расположиве снаге, како Немаца тако и издајника и бацио их на одред који је тада имао око 120 бораца а толико и Тамнаваца. У тој страховитој борби, Космајски одред доживљава свој највећи пораз. Опкољен у селу Тулежу близу Азаревца, гине на једном малом простору преко 30 бораца, а више од тога је рањено. Из тих борби преживело је око 30—35 бораца Космајског одреда. Исту судбину доживљава и Посавско-Тамнавски одред на овој територији.

После повлачења Космајског одреда за Саицак 1941. године и до половине 1942. године настали су тешки дани за партизански покрет у овом крају. На терену су остали у илегалству само партијско-политичка руководства и неколико партизанских група са укупно око 20 партизана. Требало је и

физички опстати и наставити борбу у новим условима. Настао је период лова на људе — политичке раднике, који су свој опстанак видели само у настављању борбе у новим условима. Од масовног политичког рада прешло се на политички рад са појединцима и мањим групама, започело се са формирањем нових партијских ћелија, скојевских актива, народноослободилачких одбора, актива жена. Напоредо са тим извођене су и акције мањег обима али добро припремљене и ефикасне. Нападане су изненада групе непријатељских војника који су долазили у села, ликвидирани су издајници, демолиране железничке станице, сечене телефонске везе, паљене су општине и уништавани спискови обвезника које је непријатељ требао да мобилише. Враћена је одузета храна сељацима, писане су опомене онима који су били у служби окупатора, издавани су прогласи и леци, писане паролe итд. После сваке „реакције“ партизани су се разбијали у мање групе и у току ноћи морали су да се повуку у сасвим супротан крај од места акције. На тај начин избегавани су директни сукоби са непријатељем који је увек бивао надмоћнији и бројнији. Тиме је сачувана жива снага партизана и одржан морал међу народима. Међутим, оно што ваља истаћи као најзначајније за покрет у овом крају била је несебична и најмасовнија подршка партизанима и покрету упркос суровим репресалијама непријатеља. Захваљујући овој подршци покрет је успео да се одржи што је било тешко нарочито почетком и у току 1942. године. У току читавог рата на подручју на којем је деловао Космајски партизански одред био је врло мали број издајника. Може се рећи да је народ овог краја партизане у правом смислу сматрао својом војском, једином надом и заштитом од суровости окупатора.

Без обзира на трагичну битку и страховите губитке одреда после повратка из Санцака, од преживелих бораца одреда и неколико група партизана које су постојале и дејствовале по одласку одреда V Санцак формирана је одмах једна чета која је почела са акцијама, а касније је половином 1942. године формиран Космајско-шумадијски одред (иако се тако није звао) са једном четом Космајаца и једном четом Шумадинаца. Овај одред растао је и развијао се и имао је стално узлазну линију, тако да је у пролеће 1943. године поново формиран посебан космајски одред. У лето 1943. године формира се самостални батаљон који је касније прерастао у Прву шумадијску бригаду, од бораца оба одреда. Прва шумадијска бригада и оба одреда са својим снажним дејством створили су већу полуслободну територију која се простирала од Рудника до Београда и од Колубаре до Мораве. Крајем 1943. године Прва шумадијска бригада креће, по наређењу Врховног штаба, за Босну, када у Пријеполу бива опколена од великих немачких снага где преживљава најтеже тренутке. По одласку Прве шумадијске бригаде, окупатор и домаћи издајници осетивши да су оба одреда ослабљена предузимају офанзивне акције ширих размера и настоје свим снагама да их униште

или бар онемогуће за јаче дејство и даље ширење и јачање, али у томе не успевају захваљујући огромном искуству, борбеној прекаљености и несебичној помоћи целокупног народа овог краја. То се исто дешава и са Шумадијским одредом услед чега долази до заједничких дејстава у зиму 1943—1944. године. То заједничко дејство омогућило је, не само да оба одреда издрже страховите притиске, већ су у пролеће 1944. године тако ојачали да је окупатору било јасно да је његово настојање да их уништи претрпело потпун неуспех. Одреди нагло нарастају, због чега долази до формирања друге Шумадијске бригаде од бораца оба одреда, а касније је формирана и Космајска бригада. Обе ове бригаде улазе у састав наших јединица које су ослобађале делове Србије, учествују у ослобођењу Београда и даље до коначне победе.

Космајски одред је врло блиско и редовно сарађивао са Шумадијским партизанским одредом. Извођене су често заједничке акције, а Космајски партизани у тешким тренуцима великих непријатељских концентрација одлазили су на терен Шумадијског одреда. И обратно — то исто чинили су и Шумадинци када су то потребе наметале. Стална сарадња и многе заједничке акције Космајског одреда постојале су, кроз читаво време рата, и са Пожаревачким партизанским одредом.

О значају, повезаности и континуитету борбе Космајског одреда и НОБ-а Космаја са осталим деловима НОБ-а у земљи говоре и два преласка сремских партизана у Србију, односно Космај. Октобра 1943. године прешао је један батаљон сремских партизана са групом војно-политичких руководица који су у Србију послати из Врховног штаба. Овај батаљон се исте јесени вратио у Срем. Затим у лето 1944. године прешло је две јединице сремских партизана, једна преко Саве, а друга преко Дунава, што представља велики војнички успех који је постигнут на домаку Београда и карактерише успешно функционисање веза Космаја и Срема.

Са стварањем и развојем оружаних одреда и бригада стварала се и народна власт — народноослободилачки одбори, најпре у селима, а затим срески НОО и окружни народноослободилачки одбори округа Београдског. На целој територији била је разграната мрежа партијских организација и среских руководстава. Такође на тој основи биле су снажне скојевске организације жена — АФЖ. Све ове организације дејствовале су и организовано, тако да се без њих не би могла ни замислити ни оружана борба, ни успеси које су одреди и бригаде постизали.

Поред села партијско политички рад је био јако развијен и масован и у градовима — Смедереву, Младеновцу и Смедеревској Паланци, где су за читаво време рата упркос провала, хатпења и стрељања, деловале партијске и друге политичке организације НОП-а. Из ових градова непрекидно су стизали нови борци, материјална и друга помоћ партизанима.

У вези са развијеношћу и дејствовањем покрета у периоду 1941—1944. године треба истаћи успешно функционисање веза између пунктова НОП-а и Одрода, активност више десетина наших курира, њихову снажљивост, грађане у чијим кућама су се налазили пунктови и седиште — склоништа Окружног и Среског комитета Партије и СКОЈ-а, народноослободилачких одбора, штампарија, болнице, магацини хране и оружја и др.

Посебна карактеристика народноослободилачке борбе у овом крају била је у томе што се партијско-политички рад и дејство Космајско-партизанског одрода одвијао у непосредној околини Београда и са ослоном на Београд, што је имало и своје добре и лоше стране. Још пре окупације на овом подручју је била развијена партијска активност тако да је пред рат постојало више ћелија партијских као и три среска партијска руководства — Смедерево, Смедеревска Паланка и у Сопоту за Космај. У Београду је све до 1943. године било и руководство Партије и устанка у Србији што је омогућавало непосреднију и редовнију везу Окружног комитета партије и штаба одрода са руководством Србије. Посебно је било значајно да је ова територија била боље него све друге снабдевена пропагандним материјалом и осталим разним техничким средствима, санитетским материјалом и др. Из Београда су на ову територију непрекидно прстизали нови борци и прекалени и искусни партијски кадрови. Међутим, лоше стране близине Београду су за то време врло развијене комуникације што је непријатељу омогућавало да врло брзо интервенише, а он је уз то желео по сваку цену да обезбеди ред и мир бар у непосредној околини града. Због тога су и окупатор и домаћи издајници, а посебно специјална полиција, употребљавали сва средства да би то и остварили, почев од убацивања шпјуна и провокатора у редове покрета, до свакодневних блокада, претреса терена и репресалија над становништвом.

Посебно треба истаћи огромну улогу и велико учешће које је имао народ читавог округа у народноослободилачкој борби: у давању бораца одреду и бригадама, помагању НОП-а и деловању у организованим облицима сарадње, обезбеђењу веза, пунктова, сарадничком учешћу у народноослободилачким организацијама, примању партизана, омогућавању деловања илегалних политичких радника, помоћи у храни, оружју, одевању, лечењу рањеника, изградњи склоништа итд. Због оваквог држања народ овог краја био је непрекидно изложен терору окупатора и издајника, почев од 1941. године па за све време рата; спаљено је више села а скоро у сваком селу су убијени или терани у логоре наши сарадници и симпатизери, док је у више села непријатељ (Немци и четници) вршио масовна стрељања и покоље становништва села Дражевац, Вранић, Мали Пожаревац, Друговац итд.

Око 6000 палих л-чесника и бораца са пушком у руци дао је народ овог краја кроз Космајски одред, Шумадијску

бригаду, Космајску бригаду и остале јединице НОВ-е у борбама за ослобођење земље.

У монографији Д. Димитријевића настанак и развој Космајског партизанског одреда и НОП-а у Космају дати су врло систематизовано, иодробно и поткрепљено мноштвом докумената. Књига је писана популарно и интересантно и може да заинтересује и шири круг читалаца. Посебно, она може да послужи и као корисан приручник свима онима који се баве дубљим проучавањем тог значајног историјског периода у историји наших народа и наше земље, периода у коме су ударени темељи целокупног нашег социјалистичког развоја, наше слободе и независности.

О историји народноослободилачке борбе и револуције, о појединим догађајима из тог времена писано је много и на разне начине.

Међутим, богатство догађаја, сва сложеност услова у којима се борба водила намећу потребу још интензивнијег и организованијег рада на прикупљању и проучавању грађе и докумената и њиховој систематској обради. Сви напори у том правцу захтевају најширу друштвену подршку. Друг Д. Димитријевић представља пример изузетне упорности и велике одговорности у том послу. Он годинама, са великим ентузијазмом, поред својих редовних обавеза и послова, ради на проучавању тог раздобља у бившем Београдском округу, чиме је учинио, већ, много.

Поред неколико мањих хроника и прилога објављених у Зборнику сећања које је издало „Војно дело“, објавио је свестрано обрађен, документовани и занимљиво дат развој НОБ у Космају у књизи „Космај у НОБ“.

С разлогом се може очекивати да ће Д. Димитријевић наставити тај рад и тиме дати још већи допринос своме крају, на најбољи начстн изражавајући своје поштовање према револуционарној борби народа свога краја и хиљадама палих бораца у тој борби.

Арагослав-Аража Марковић